



23.64x31.77	1/2	עמוד 50	המוסף - מנריב	13/12/2019	71170190-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

אני לא מאשים

רומן פולנסקי ביקש להחיות ב"קצין ומרגל" את פרשת דרייפוס, אבל בלי תקציב מתאים הוא נאלץ לחתוך אירועים רבים וחשובים מהסיפור עצמו. התוצאה, עם זאת, לא רעה בכלל

במאהבת תוקפנית, ונרדף על ידי נושים נוקשים. על מנת לעמוד בעול חובותיו הכספיים הוא בחר למכור לכל דורש את הסודות הצבאיים שעברו מתחת לידיו. אסתר ואזי, צאצא למשפחה החזקה ביותר באירופה (בשלהי המאה ה-18 היו ברשותה 29 אחוזות, 21 אר-מונות, 60 עיירות שוק ועוד 414 כפרים), בוודאי שהיה חשוב יותר, מהבחינה החברתית, מאשר איזשהו יהודי אשם-או-לא-אשם.

כך, כמו אלת הצדק העיוורת, ניווטה ההיסטוריה את הסיטואציה הנדירה שבה קצין נאמן לכאורה מתייצב יחידי כנגד כולם: נגד שר המלחמה, נגד הרמטכ"ל וסגנו, ונגד פקודי שדומה כי כולם הועסקו בחשאי, בהוראה מלמעלה, בתעשייה של זיוף מסמכים והוכחות. ואם לא די בכך, הצליח פיקאר להוכיח, לפחות לעצמו, כי המערכת המשפטית שיתפה פעולה עם עוולות אלה. בשיאו הדרמטי של שלב ביניים זה בפרשת דרייפוס המשוקצת/מהוללת, התעמת פיקאר ישירות עם הגנרל גונס, סגן הרמטכ"ל הצרפתי, וזה קרה ב-15 בספטמבר 1895:

"וכי מה איכפת לך אם היהודי הזה יישאר באי הש-דים?"

"אבל, גנרל, הוא הרי חף מפשע!".
 "ייתכן, אבל זה לא חשוב, ואין להביא שיקולים אלה בחשבון. אם לא תאמר מאומה, איש לא יידע".
 "הדברים שאתה אומר מחפירים, אינני יודע מה אעשה; מכל מקום, לא אקח עמי את הסוד הזה לקבר".

דומה כי גונס היטיב לנסח מחדש את האשמה שסור קרטס התעמת איתה בזמן משפטו, כ-2,500 שנה קודם לכן: "אם לא תאמר מאומה, איש לא יידע". ופיקאר נהג להפך, ובזכות זה נכנס אל היכל התהילה האירופי. הוא חולל מהומות במשרדי הצבא, בחדרי הממשלה, ובסופו של דבר דאג להדליף לעיתונות - כמו שעשה דניאל אלסברג האמריקאי שבעה עשורים מאוחר יותר בפרשת וייטנאם - את הממצאים המרשיעים שאותם חשף.

ההמשך ידוע. פעילותו של פיקאר דרבנה את הסור פר רב היוקרה אמיל זולא לפרסם את המגשר הפומבי שלו, "אני מאשים!", שבעקבותיו הועמדו לדין ונשפ-טו למאסר זולא עצמו, וכן המדליף פיקאר. בכך נפתח הפרק המכריע בפרשת דרייפוס, שטלטלה את צרפת במשך תריסר שנים, הפילה שני נשיאים, שורה של ראשי ממשלה, שבעה שרי מלחמה, כפתה מערכת בחירות על המדינה השסועה בוויכוח על אשמת היהדות, על מהות האמת ובעיקר על כבודו של הצבא. ליאון בלוס, ליי-מים ראש ממשלת צרפת, פסק במבט לאחור כי "פרשת

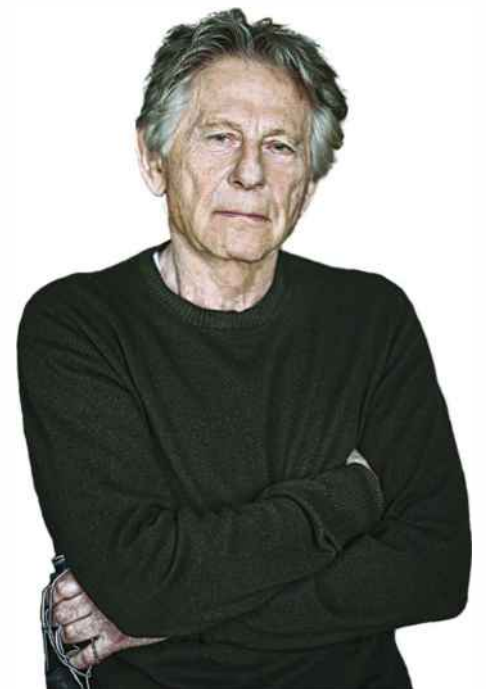
ל רשימת מבקשי האמת ודורשי הצדק הנצחי - סוקרטס האתונאי, קאטו הזקן מרומא, גלי-ליאו גלייליי ומיכאל קולהאז הספרותי - הצטרף ז'ורז' פיקאר לגמרי באקראי. פיקאר, קצין שא-פתן במטכ"ל הצרפתי, קודם לתפקיד מפקד יחידת הרי-גול הנגדי בצבא צרפת זמן קצר לאחר הרשתו הזדונית של אלפרד דרייפוס, שבה פיקאר עצמו נטל חלק זוטרי. דרייפוס, עבד מי שמתקשה כיום למקם את השם הזה בקו העלילה ההיסטורי של המאה ה-19, היה קצין ארטילריה ממוצא יהודי, שבקיץ 1894 הועמד למשפט צבאי סגור בפריז בעוון העברת סודות לאויב הגרמני. הוא הורשע בדין ונידון למאסר עולם, שאותו נשלח לרצות בגלות באי השדים הנידח, ששוכן סמוך לחופי ונצואלה.

פיקאר, ששימש באותה העת כמדריך קצונה במטה הכללי בפריז, זכר לרעה את התקופה שבה דרייפוס היה חניכו באחד הקורסים הצבאיים. פיקאר, אנטישמי מוצהר, היה בין האורחים הנבחרים שצפו בטקס הצבאי שבו הודח הקצין היהודי בטרם יצא לגלות, והעיד בפני הקולגות שלו כי "דרייפוס נראה כמו חייט יהודי המב-כה על אוברון מטבעות הזהב שלו". עד אחר לאותו טקס משפיל היה עיתונאי מווינה בשם תיאודור הרצל, ועליו נאמר כי אז נפל לו האסימון, והוא הזדרז לשוב, המום כולו משנאת הציבור הפריזאי, למעונו ולחבר מיד את ספרו "מדינת היהודים", המשמש עד היום כבסיס המר-סרי של התנועה הציונית.

ובכן, כניסתו של פיקאר אל מבוך הסודות של מחלקת הריגול הנגדי לא עברה חלק, משום שבכל פינה בכניין המודיעין התחפר לו קצין כלשהו שהדיר אותו מסודות חשאיים כאלה ואחרים. לא לחינם, קבע פיקאר, הדיף בניין המודיעין הצבאי בפריז ריחות ביוב, ועדיין הוא לא ידע כי מדובר לא רק בעובדה, אלא גם במטאפורה חברתית שתשנה לגמרי את חייו.

שבר מידע פה, חתיכת אינפורמציה שם, ובמהלך שנת 1895 הלכה והתבררה אל מול עיניו של פיקאר הנס-ער עובדה חותכת: דרייפוס, כך הוכיחו כל הממצאים, הורשע על סמך מסמכים מזויפים, עדויות שקר ועיוות משפטי חמור. בכל הממצאים הללו לא היה כדי להצביע דווקא על תוכנית קונספירטיבית כוללת, שאליה חברו ראשי הצבא וחברים בממשלת צרפת, על מנת להפיל תיק על היהודי השנוא ממילא. ההכרה על אודות הקונ-ספירציה באה לו, לפיקאר, רק לאחר שהבין באופן דרמ-טי כי דרייפוס נשלח בזרז לבית הדין במקום מרגל אחר, אמיתי, שפעל בתוככי המטכ"ל הצרפתי.

המרגל האמיתי, כך העלתה חקירתו האישית של פי-קאר, שכמו חתר בסתר תחת האמת הצבאית, היה קצין ושמו ואלסין אסתרואזי, שהיה גבר נשוי שתמך גם



שמו של פולנסקי נכרך כבר עשרות שנים באונס קטינה, והוא עצמו חש נרדף על ידי המערכת המשפטית והאווירה הציבורית. פולנסקי נתן פומבי להרגשתו זו בהצהרה שצירף להקרנות הבכורה של הסרט



23.76x32.97	2/2	51 עמוד	המוסף - מעריב	13/12/2019	71170189-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

מאיר שניצר



על מי הסרט הזה בעצם? "קצין ומרגל"

נערכים המהלכים שקבעו את גורל הרפובליקה השלישית, הוא נותר פיון. לואי גארל, המגלם את דרייפוס, אכן מממש אותו ככלי משחק בלבד, ולא כאישיות העומדת בזכות עצמה. כאן המקום לציין שבכתבים של בני הדור ההוא, דווקא אלה שתמכו במשפט צדק לדרייפוס, ניכרת אכזבתם מאפרוריותו האישית. היה זה הסופר אנטול פראנס, מהמצדדים בקורבן היהודי, שהביע כך אכזבתו ממנו: "דרייפוס הוא ממש כמו הקצינים שהרשיעו אותו. אילו היה בנעליהם, הוא היה מרשיע את עצמו". ואכן, גארל מעצב אותו כמו איזה דג מלוח חסר חן או יחוד.

"קצין ומרגל" זוכה לקבלות פנים זועפות, בעיקר בקרב המצדדים/ות בקמפיין "#מי טו", שהרי שמו של פולנסקי נכרך כבר עשרות שנים בפשע של אונס קטינה, והוא עצמו חש נרדף על ידי המערכת המשפטית והאווירה הציבורית. פולנסקי נתן פומבי להרגשתו זו בהצהרה שצירף להקרנות הבכורה של הסרט בפסטיבל ונציה, שנערכו לפני כשלושה חודשים.

אין זו הפעם הראשונה שבה הדים מהביוגרפיה שלו חודרים לתוך יצירתו הקולנועית. כך זה היה בסרט הדמים "מקבת", שעשה לאחר רציחתה של אשתו שרון טייט בידי כנופיית מנסון, וכך זה ניכר גם בפרנויה העמוקה שספוגה בעלילת "הדייר", ששורשיה נטועים בשנות השואה בפולין, כשהוא היה ילד במנוסה. גם "אוליבר טוויסט" שלו השכיל לבטא את מצוקת הילד המיותם. ההוא, לכן יהיה זה אוילי למדי להתעלם מ"קצין ומרגל", כפי שהדבר נעשה כיום בעיתונות האמריקאית. עדיף להתעמת עם פולנסקי מאשר להתחמק ממנו. ♦

סרי. זה, כמו נבנה אצלו שלבים שלבים לאורך שורה של משפטים פומביים וסודיים, שהסרט מתעקש להתעקש כב על כולם. משפטו הראשון של דרייפוס; משפטו של אסתרזי; משפטו של אמיל זולא; הדיון המשפטי הסודי למחצה באשמתו של פיקאר; משפטו השני של דרייפוס; הדיון המקיף בעניין ביטול כתבי האישום השונים כנגד דרייפוס ופיקאר. בסך הכל שישה הליכים משפטיים, רצופים ברברת אינסופית ושטופים במסמכים מזויפים במרביתם. מובן שגודש בירוקרטי שכזה עלול להפיל כל דרמה. שהרי הליכה לסרט איננה בבחינת הרשמה לסמינריון משפטי.

איכשהו פולנסקי יוצא מזה בשלום. בעיקר בזכות שותפים כמו הצלם פאבל אדלמן והשחקן ז'אן דוורדון, שמגלם את פיקאר ישר הדרך. אדלמן, שצילם את כל סרטי פולנסקי מאז "הפסנתרן", מכתוב "קצין ומרגל" גוונים קודרים, חומים ברובם, שבהכרח מכניסים את הצופים לאווירה קלסטרופובית, המשתלבת היטב עם מזימות חשאיות וזיופי זדון. דוורדון כופה על עצמו מבע עצור, מחושב, עצי במידה רבה, שכלוא בתוך מדי הצבא הייצוגיים ומתחת לשפם האופנתי של שלהי המאה ה-19. מה שהתקציב המצומצם (הכל יחסי בקולנוע) לא אפשר לפולנסקי - נשפי החברה הגבוהה בפריז, טקסיות מפוארת, שחזור הדעיכה והניוון החברתי - עשה עבד רב הטבע: שפמים שתלטיניים, זקנים חסרי פרופורציה, לחיים נפוחות מעודף שיער פנים. היו אלה כלי העזר שעמדו לרשות גברי הצבא, בנוסף למדים הרשמיים והקפואים שלהם. משום שסביבת העבודה שפולנסקי מנציח הינה גברית ברובה - רק אישה אחת הסתננה לספור הזה - מכתובה האחידות הזו סוג של סגירות מאצ'ואיסטית, שכל חריגה ממנה היא בבחינת מרד. ופיקאר, יש לציין, אכן מרד בכלום.

לדרייפוס לא שמור כאן תפקיד של ממש. אומנם הוא הגורם שחולל את הפרשה, אבל בלוח השחמט שעליו

דרייפוס הייתה משבר אנושי, נרחב פחות וקצר יותר בזמן, אך לא פחות אלים, מאשר המהפכה הצרפתית."

כעת, 125 שנים מאוחר יותר, שב רומן פולנסקי ומשתכשך בשלולית עכורה זו, בסרטו "קצין ומרגל", שמגיע השבוע לבתי הקולנוע בארץ. במקור הצרפתי קרוי הסרט, באופן לגמרי טבעי, "אני מאשים!". אלא ששיקולים מסחריים שינו את שמו האנגלי ל"קצין ומרגל". מן הסתם, כאסוציאציה לא מוצלחת ללהיט הישן "קצין וג'נטלמן" עם ריצ'רד גיר.

לרשותו של פולנסקי הועמד תקציב הפקה בגובה של 25 מיליון יורו, וזה בוודאי שאינו מספיק ליצירת אפוס השואף להשקיף על מכלול הטלטלה החברתית, שעיוות הדין של דרייפוס עמד במרכזה. כך קרה שעלילת סרטו של פולנסקי מצטמצמת במודע לבחינת אישיותו של פיקאר רודף האמת. דרייפוס עצמו הוזנח הצדה, וכך גם אסתרזי. הוזנח גם הגורמים הזרים - גרמניה, איטליה, הימין המלוכני בצרפת - שבחשו ברקע תהליך בישולו של מרק הפיגולים האנטישמי הזה.

למעשה, פולנסקי, וביחד עמו התסריטאי רוברט האריס (שעל פי ספר מפרי עטו הוכן התסריט ל"קצין ומרגל"), עקרו מהסיפור ההיסטורי את ההיסטוריה, כלומר מר את המסגרת החברתית שלו; תיאור מקיף של שבר החברה הצרפתית בזמן הרפובליקה השלישית, שהונצחה בדרכים מגוונות בכתביהם של זולא, פלובר, בלזאק, מופסאן ויתר ענקי הרומן הצרפתי. כל שעניין פה את פולנסקי והאריס היה חדרי החדרים: מסמכים, וידויים, עדויות, דיוני בית משפט, נאומים וכיוצא באלה. זוהי התשתית הנראטיבית, הכבדה יש לומר, שעליה נבנית המטמורפוזה הדרמטית באישיותו של פיקאר. דומה כי פיקאר לא בהכרח נולד עם עמוד שדרה מו-



קצין ומרגל